

TROENS ENDELIGT OG FORNUFTENS UDMAGREDE SEJR

En anmeldelse af Sam Harris:

»Troens fallit – religion, terror og fornuftens fremtid«.

København, Akademisk Forlag, 2007. 336 sider, 350 kr.

Heidi Frølund Pedersen

Efter en årrække i eksil har religion på ny indtaget en plads i det offentlige rum. Ligeledes har også en religionskritisk bølge rejst sig som respons og gør sine indsigelser mod ukritisk at byde den religionsvenlige strømning velkommen. Således er anmeldelsens genstand et eksempel på den religionskritiske stemme, der her er repræsenteret af ateisten og amerikaneren, Sam Harris.

»The End of Faith« udkom første gang i 2004 på engelsk og siden i dansk version i april 2007, med titlen »Troens fallit«. Bogens forfatter, der har en universitetsuddannelse i filosofi, har forfattet et ualmindeligt skarpt argumenteret værk om problemet med religion i en moderne verden og fremlægger med bevidst provokerende retorik, hvorfor religionernes og troens dage burde være talte. Den danske titel er således mere præcis end den engelske, idet det ikke er Harris' tese, at troens dage er forbi, men at tiden nu er inde til at gøre op med fænomenet. Bogen er således et frontalangreb mod alt, hvad der har med religion og tro at gøre, og som reaktion på bogens budskab har Sam Harris fået mange vrede og sårede responser fra religiøse amerikanere. Harris har siden svaret til genmæle med bogen »Brev til en kristen nation«, som også er udkommet på dansk i 2007, hvor religionskritikken er rettet særligt mod kristendommen. I »Troens fallit« er det religion i al almindelighed, der står for skud.

Problemet med religion ifølge Harris

Gennem 7 kapitler med titler som »Fornuften i eksil«, »I Guds skygge« og »Problemet med islam« blottægger Harris nøgternt, hvilke problemer der er forbundet med at finde motiver for handling i religiøs tro i en moderne verden, hvor videnskab har fundet svar på mange af de gåder, som religion beskæftiger sig med. I stedet for at søge mening og svar i trossætninger og

dogmer, er det på tide, at samfundet indrettes på et rationelt og videnskabeligt grundlag, og at man i enhver henseende træffer beslutninger ud fra videnskabelige principper om hypotesedannelse og empirisk efterprøvning. Harris restaurerer her det klassiske rationelle projekt, der kun accepterer det, der kan måles og vejes, som basis for viden. Dette princip lever religiøs tro ikke op til, og som sådan er det argument nok for Harris til at afskrive det nogen form for berettigelse i det 21. århundrede. Harris underbygger dog yderligere dette synspunkt med påstanden om, at religion har været »den mest produktive kilde til vold i vor tids historie« (s. 23), og at »den religiøse tro er en garant for menneskets umenneskelighed mod mennesket«. Dette begrunder han med, at intolerance er »en integreret del af alle trosretninger« (s. 9), og præsenterer i det efterfølgende kapitel begivenheder som inkquisitionen, holocaust samt naturligvis terrorangrebet 11. september 2001, som eksempler på, hvordan religioner øjensynligt har været det underliggende motiv for uhyrligheder begået mod mennesket. Sagens alvor bliver gjort til en personlig trussel, da bogen indleder med en ikke så hypotetisk beskrivelse af, hvad der er enhver vesterlændings frygt: At blive offer for en tilfældig terrorhandling. Hovedet slås på sømmet ved konstateringen, at adgangen til masseødelæggelsesvåben er gjort væsentligt mere tilgængelig. Underforstået: Det er ikke et spørgsmål, om vi overlever vores religiøse overbevisningers forskelligheder, men nærmere om *hvor længe* – hvis vi altså ikke gør noget!

Et politisk projekt

Bogen igennem er det især islam, der står for skud, der ifl. Harris er den forhåndenværende største trussel mod civilisationen. Mange af påstandene udspringer af diskussioner fra 11. september og er til dels forældede og fjerne for en dansk læser, der ikke på samme måder oplever, at politik og religion bliver blandet sammen. Der er naturligvis temaer, som er genkendelige, i og med vi selv måtte undres over, hvilke processer der var på spil i Muhammedkrisen, men det er tydeligt, at bogen mere er et politisk projekt end et forsøg på sagligt at analysere og fremstille tingenes tilstand. Harris sætter spørgsmålstejn ved tros- og religionsfrihed og hævder at moderate religiøse samt venstreorienterede intellektuelle er farlige, fordi de udviser tolerance over for selv de mest groteske trosforestillinger. Dermed er der ingen, der kan se sig helt fri af Harris' kritik, foruden den erklærede ateist. Ja, der kan sågar blive tale om eliminering i bogstaveligste forstand, fordi »nogle standpunkter er så farlige, at det kan være etisk forsvarligt at dræbe folk, fordi de tror på dem« (s. 47). Om det er Harris' ærlige mening – at det er moralsk forsvarligt at dræbe folk pga. af deres (rabiater) holdninger – eller om det blot er en del af den gennemgående provokerende retorik, står ikke helt klart fra begyndelsen. Når han senere skriver, at vi fornuftige vesterlæn-

dinge bør anvende nukleare våben i selvforsvar, hvis et muslimsk regime kommer i besiddelse af langtrækkende atomvåben, bliver det tydeligt, at det er hans alvor.

Man må give Harris ret i hans kritik af religionernes hårdnakkede absolutisme – overbevisningen om, at én Sandhed alene er den rette for alle mennesker, og at denne sandhed derfor legitimerer udryddelsen eller undertrykkelsen af det og dem, som ikke er af samme overbevisning. Til gengæld dumper Harris selv prøven om at være et dialogskabende indlæg, idet hans perspektiv er lige så absolutistisk og intolerant som enhver anden af de religioner, han kritiserer. Det er heller ikke Harris' projekt at byde ind med endnu en relativistisk tilgang. Tværtimod lancerer han en neokonservativ kritik af enhver form for relativisme og pragmatisme – især etisk og kulturelt. Han argumenterer for, at den politiske venstrefløjs billigelse af kulturel mangfoldighed er uvidenskabelig og farlig; der er objektive standarder for moral og fornuft, og visse kulturer er mere moralske end andre. Den mere moralske kultur synes at være et demokratisk styre bygget på rationalitet og helst uden religion til at forkvakle billedet.

Åndelighed som universel egenskab

Harris afskriver dog ikke muligheden for, at mennesket har en åndelig dimension og mener, at denne dimension er grundlæggende for vores etik, altruisme og evne til at opleve fællesskab. Den åndelige dimension bør udforskes grundigere – både personligt og videnskabeligt – men ifl. Harris er religion helt unødvendigt for at stimulere og udvikle denne dimension. Harris' påstand er, »at der ligesom i fysikken er sandheder i etikken, som venter på at blive opdaget – og at vi derfor kan have ret eller tage fejl i vores antagelser om dem« (s.173). Religion som ophav til etik og moral er altså ikke argument nok for at bibeholde dette system, og derfor er religion som fænomen endegyldigt ubrugeligt. Det står kun i vejen for yderligere fremskridt – samfundsmæssigt såvel som i personlig udvikling.

Harris' tanker om den åndelige dimension i mennesket som noget universelt gældende er spændende og afspejler tesen om, at netop menneskets iboende åndelighed har været årsag til, at religion som fænomen overhovedet er opstået. Hvad der undrer én, er Harris' inkonsekvente holdning til religion, da Østens spiritualitet med dybe rødder i buddhismen frikendes for den kritik Harris ellers lægger for dagen. Sondringen mellem religion som noget entydigt skidt og spiritualitet som noget entydigt godt, der præger meget af den religionspsykologiske teori og forskning, genfindes i Harris' fremstilling. Den fuldstændig ukritiske, nærmere ophøjende præsentation af fx buddhistisk litteratur som værende et eksempel på en streng, empirisk udforskning af bevidstheden, og mystik som rationel tilgang til åndelighed bekymrer, da Harris synes at kaste sine egne præmisser over borde. Han

påstår at »En i sandhed rationel tilgang til denne (åndelige) dimension af vores liv ville give os adgang til at udforske rækkevidden af vores subjektivitet med et åbent sind, samtidig med at vi gav afkald på vores religiøse traditioners provinsialisme og dogmatisme til fordel for frie og grundige undersøgelser« (s. 36).

Hvad Harris imidlertid fuldstændig overser er, at hvis han vil fastholde realiteten af en række meditative oplevelser, får han uundgåeligt andre aspekter af den religiøse fænomenologi inden for mange andre traditioner med i købet. Derfor er der ingen saglig grund til at Harris' »åbne sind« skulle være særskilt forbeholdt undersøgelser af én type religiøsitet til forskel fra andre – eller at resultatet skulle være givet på forhånd: at visse former for spirituelle traditioner skulle være hævet over andre religiøse traditioner. Harris tager ikke stilling til dette ud over fastholdelsen af, at religion ikke er andet end »dårlige begreber der er sat i stedet for gode begreber« (s. 214). De gode begreber er videnskab og »mystik« – som ikke defineres videre – og religion bliver alt andet lige præsenteret som dårlige begreber af forfatteren, der med en bred pensel fremstiller de tre verdensreligioner som førmiddelalderlige betragtninger, som kun en tåbe øjensynligt kan tro på. Og det er her man bliver lidt træt af den aggressivitet, som bogen igennem er toneangivende. Der levnes ingen plads til nuancering af religioners indhold, troende beskrives i karikerede og nedladende vendinger, og Harris udviser ingen sans for det religiøse sprog, fordi han anvender Bibelen og Koranen lige så bogstaveligt som de fundamentalister, han kritiserer.

Anbefaling

Hvad der imidlertid gør bogen værd at læse, er bogens berettigede kritik af en række reelle forklaringsproblemer, som troende ikke forholder sig til, samt en vigtig advarsel mod fundamentalismens fremmarch i en tid, hvor ikke blot islamisk politik, men også verdens politiske stormagt, USA, er præget af religiøs retorik. At rationel tænkning bør være grundlag for handling i enhver sammenhæng er en nødvendighed og som sådan bogens vigtigste budskab. Det er dog ærgerligt, at Harris fremstiller religion så unuanceret og i særdeleshed udviser mangel på saglighed i en bog, der forsøger sig som et sagligt udgangspunkt for debat. Derudover kan man spørge, om det i sig selv er et rationelt projekt at blive al religion i verden kvit – og hvad der i så fald ville komme i stedet?